

Temat 2. Objawienie

Bóg objawił się jako Istota osobowa poprzez historię zbawienia stwarzając i wychowując jeden naród, żeby był strażnikiem Jego Słowa i żeby przygotować w nim Wcielenie Jezusa Chrystusa.

30-12-2012

1. Bóg objawia się ludziom

„Spodobało się Bogu w swej dobroci i mądrości objawić Siebie samego i ujawnić nam tajemnicę woli swojej, dzięki której przez Chrystusa, Słowo

Wcielone, ludzie mają dostęp do Ojca w Duchu Świętym i stają się uczestnikami Boskiej natury. Przez to zatem objawienie Bóg niewidzialny w nadmiarze swej miłości zwraca się do ludzi jak do przyjaciół i obcuje z nimi, aby ich zaprosić do wspólnoty z Sobą i przyjąć ich do niej”1 (por. *Katechizm*, 51).

Pierwszym krokiem Objawienia Bożego jest stworzenie, gdzie Bóg ofiaruje wieczne świadectwo samego Siebie² (por. *Katechizm*, 288). Za pośrednictwem stworzeń Bóg objawił się i objawia się ludziom wszystkich czasów, ukazując im swoją dobroć i swoją doskonałość. Pośród stworzeń zaś istota ludzka – obraz i podobieństwo Boga – jest tym, które w najwyższym stopniu objawia Boga. Niemniej jednak, Bóg zechciał się objawić jako Istota osobowa poprzez historię zbawienia stwarzając i wychowując jeden naród, aby stał się on strażnikiem

Jego Słowa skierowanego do ludzi i aby przygotować w nim Wcielenie swojego Słowa, Jezusa Chrystusa³ (por. *Katechizm*, 54-64). W Nim Bóg objawia tajemnicę swojego trynitarnego życia – plan Ojca, aby zrekapitulować w swoim Synu wszystkie rzeczy oraz wybrać i przybrać wszystkich ludzi za synów w swoim Synu (por. Ef 1, 3-10, Kol 1, 13-20) poprzez zgromadzenie ich, aby uczestniczyli w Jego wiecznym Bożym życiu za pośrednictwem Ducha Świętego. Bóg objawia się i wypełnia swój plan zbawienia poprzez misję Syna i Ducha Świętego w historii⁴.

Treścią Objawienia są zarówno prawdy naturalne, jakie istota ludzka mogłaby poznać również przy pomocy samego rozumu, jak też prawdy wykraczające poza rozum ludzki, które mogą być poznane tylko dzięki wolnej i bezinteresownej dobroci, z jaką Bóg się objawia.

Głównym przedmiotem Bożego Objawienia nie są abstrakcyjne prawdy na temat świata i człowieka. Jego istotnym jądrem jest ofiarowanie przez Boga tajemnicy swojego osobowego życia oraz zaproszenie do uczestnictwa w tym życiu.

Objawienie Boże dokonuje się poprzez słowa i czyny. W sposób nieodłączny jest tajemnicą i wydarzeniem, objawia równocześnie wymiar obiektywny (słowo, które objawia prawdę i nauczanie) oraz subiektywny (osobiste słowo, które ofiaruje świadectwo siebie i zaprasza do dialogu). W związku z tym to Objawienie jest rozumiane i przekazywane jako prawda i jako życie⁵ (por. *Katechizm*, 52-53).

Poza czynami i zewnętrznymi znakami, przy których pomocy Bóg się objawia, udziela On wewnętrznego impulsu swojej łaski,

żeby ludzie mogli przylgnąć sercem do prawd objawionych (por. Mt 16, 17, J 6, 44). Tego wewnętrznego Objawienia Boga w sercach wiernych nie należy mylić z tak zwanymi „objawieniami prywatnymi”, które, chociaż są przyjmowane przez tradycję świętości Kościoła, nie przekazują żadnej nowej ani oryginalnej treści, tylko przypominają ludziom jedyne Objawienie Boga dokonane w Jezusie Chrystusie i zachęcają do wprowadzania go w czyn (por. *Katechizm*, 67).

2. Pismo Święte, świadectwo Objawienia

Naród izraelski pod natchnieniem Bożym i z nakazu Boga, na przestrzeni wieków zapisał świadectwo Bożego Objawienia w swojej historii, łącząc je bezpośrednio z objawieniem jedyne i prawdziwego Boga

uczynionym naszym Rodzicom.
Poprzez Pismo Święte Słowa Boże
objawiają się przy pomocy słów
ludzkich, przyjmując wreszcie wraz
ze Słowem Wcielonym samą ludzką
naturę. Poza Pismami Izraela
przyjętymi przez Kościół i znanymi
jako Stary Testament albo Pierwszy
Testament, apostołowie i pierwsi
uczniowie zapisali również
świadeztwo Objawienia Boga tak jak
dokonało się ono w pełni w Jego
Słowie, którego ziemskiego życia byli
świadkami, a w szczególny sposób
paschalnej tajemnicy Jego śmierci i
zmartwychwstania, dając w ten
sposób początek księgom Nowego
Testamentu.

Prawda, że Bóg, o którym Pisma
Izraela dają świadeztwo, jest
jedynym i prawdziwym Bogiem,
Stwórcą nieba i ziemi, jest oczywista,
szczególnie, w „księgach
mądrościowych”. Ich treść przerasta
granice narodu Izraela, żeby

wzbudzić zainteresowanie rodzaju
ludzkiego wspólnym
doświadczeniem wobec wielkich
tematów istnienia od sensu kosmosu
po sens życia człowieka (Księga
Mądrości), od znaków zapytania na
temat śmierci i tego, co przychodzi
po śmierci, po znaczenie ludzkiej
działalności na ziemi (Księga
Koheleta), od relacji rodzinnych i
społecznych po cnotę, która powinna
je regulować, żeby żyć zgodnie z
planami Boga Stwórcy i osiągnąć w
ten sposób pełnię własnego
człowieczeństwa (Księga Przysłów,
Księga Mądrości Syracha, i tak dalej).

Bóg jest autorem Pisma Świętego,
które święci autorzy (hagiografowie),
również będący autorami tekstu,
zredagowali pod natchnieniem
Ducha Świętego. Do jego napisania
„wybrał Bóg ludzi, którymi jako
używającymi własnych zdolności i sił
posłużył się, aby przy Jego działaniu
w nich i przez nich, jako prawdziwi

autorowie przekazali na piśmie to wszystko i tylko to, co On chciał”6 (por. *Katechizm*, 106). To wszystko, co święci pisarze twierdzą, można uważać za stwierdzone przez Ducha Świętego: „należy zatem uznawać, że Księgi biblijne w sposób pewny, wiernie i bez błędu uczą prawdy, jaka z woli Bożej miała być przez Pismo Święte utrwalona dla naszego zbawienia”7.

Aby prawidłowo zrozumieć Pismo Święte, należy mieć na uwadze znaczenia Pisma – dosłowne i duchowe (to ostatnie uznawalne również w tym, co alegoryczne, moralne i anagogeniczne) – oraz różne rodzaje literackie, w jakich zostały zredagowane różne księgi lub ich części (por. *Katechizm*, 110, 115-117). W szczególności Pismo Święte powinno być czytane *w Kościele*, to znaczy, w świetle jego żywej tradycji i analogii wiary (por. *Katechizm*, 111-114). Pismo powinno być czytane

i rozumiane w tym samym Duchu, w którym zostało napisane.

Różni uczeni, którzy starają się interpretować i zgłębiać treść Pisma, proponują swoje wyniki w oparciu o swój osobisty autorytet naukowy. Magisterium Kościoła przypada funkcja formułowania autentycznej, wiążącej interpretacji dla wiernych, opartej na autorytecie Ducha Świętego, który asystuje Urzędowi Nauczycielskiemu Biskupa Rzymu oraz biskupów znajdujących się w łączności z Papieżem. Dzięki tej Bożej asystencji Kościół już od pierwszych wieków uznawał, jakie księgi zawierają świadectwo Objawienia w Starym i w Nowym Testamencie, tworząc w ten sposób „kanon” Pisma Świętego (por. *Katechizm*, 120-127).

Prawa interpretacja Pisma Świętego uznając różne znaczenia i rodzaje literackie w nim obecne jest konieczna, kiedy autorzy natchnieni

opisują aspekty świata, które należą również do obszaru nauk przyrodniczych: powstawanie elementów kosmosu, pojawianie się różnych form życia na ziemi, początek rodzaju ludzkiego, zjawiska przyrodnicze ogółem. Należy unikać błędu fundamentalizmu, który nie rozstaje się z dosłownym znaczeniem i z rodzajem historycznym wówczas, kiedy należałoby to zrobić. Również należy unikać błędu kogoś, kto uważa opowieści biblijne za czysto mitologiczne formy bez żadnej treści prawdy do przekazania na temat historii wydarzeń i ich zasadniczej zależności od woli Bożej⁸.

3. Objawienie jako historia zbawienia, której kulminacją jest Chrystus

Jako dialog między Bogiem a ludźmi, za którego pośrednictwem On zaprasza ludzi do udziału w Jego życiu osobowym, Objawienie

ukazuje się od początku jako rodzaj „przymierza”, które daje początek „historii zbawienia”. Bóg „chcąc otworzyć drogę do zbawienia nadziemskiego, objawił ponadto Siebie samego pierwszym rodzicom zaraz na początku. Po ich zaś upadku wzbudził w nich nadzieję zbawienia przez obietnicę odkupienia; i bez przerwy troszczył się o rodzaj ludzki, aby wszystkim, którzy przez wytrwanie w dobrym szukają zbawienia, dać żywot wieczny. W swoim czasie znów powołał Abrahama, by uczynić zeń naród wielki, który to naród po Patriarchach pouczał przez Mojżesza i Proroków, by uznawał Jego samego, jako Boga żywego i prawdziwego, troskliwego Ojca i Sędziego sprawiedliwego, oraz by oczekiwał obiecanego Zbawiciela. I tak poprzez wieki przygotowywał drogę Ewangelii”9.

Przymierze Boga z człowiekiem,
rozpoczęte już stworzeniem naszych
pierwszych rodziców oraz
wyniesieniem ich do życia łaski,
które pozwalało im uczestniczyć w
życiu wewnętrznym Boga, a
następnie zapowiedziane w
uniwersalnym przymierzu z Noem,
objawia się wprost u Abrahama, a
później szczególnie u Mojżesza,
któremu Bóg wręcza tablice
Przymierza. Zarówno liczne
potomstwo przyrzeczone
Abrahamowi, w którym byłyby
błogosławione wszystkie narody
ziemi, jak też Prawo przekazane
Mojżeszowi z ofiarami i
kapłaństwem towarzyszącymi
kultowi Bożemu, to przygotowania i
figura nowego i wiecznego
przymierza przypieczętowanego w
Jezusie Chrystusie, Synu Bożym,
zrealizowanego i objawionego w Jego
Wcieleniu i w Jego paschalnej
ofierze. Przymierze w Chrystusie
odkupuje z grzechu pierwszych

rodziców, którzy swoim nieposłuszeństwem zerwali pierwsze ofiarowanie przymierza przez Boga Stwórcę.

Historia zbawienia jawi się jako wspaniała Boża pedagogika, która wskazuje na Chrystusa. Prorocy, których funkcją było przypominanie przymierza i jego wymogów moralnych, mówią szczególnie o Nim, o obiecanym Mesjaszu. To oni głoszą ekonomię nowego przymierza, duchowego i wiecznego, wpisanego w serca. To Chrystus objawi je przy pomocy błogosławieństw i nauk Ewangelii ogłaszając przykazanie miłości, będące realizacją i wypełnieniem całego Prawa.

Jezus Chrystus jest równocześnie pośrednikiem i pełnią Objawienia. On jest Objawicielem, Objawieniem i treścią Objawienia, jako Słowo Boże, które stało się ciałem: „Wielokrotnie

i na różne sposoby przemawiał
niegdyś Bóg do ojców przez
proroków, a w tych ostatecznych
dniach przemówił do nas przez Syna.
Jego to ustanowił dziedzicem
wszystkich rzeczy, przez Niego też
stworzył wszechświat” (Hbr 1, 1-2).
Bóg, w swoim Słowie, powiedział
wszystko w ostateczny sposób:
„Ekonomia więc chrześcijańska, jako
nowe i ostateczne przymierze, nigdy
nie ustanie i nie należy się już
spodziewać żadnego nowego
objawienia publicznego przed
chwalebny ukazaniem się Pana
naszego Jezusa Chrystusa”¹⁰ (por.
Katechizm, 65-66). W szczególny
sposób realizacja i pełnia Bożego
Objawienia ukazują się w paschalnej
tajemnicy Jezusa Chrystusa, to
znaczy, w Jego męce, śmierci i
zmartwychwstaniu jako ostatecznym
Słowie, w którym Bóg objawił pełnię
swojej łaskawej miłości i odnowił
świat. Tylko w Jezusie Chrystusie Bóg
objawia człowiekowi samego siebie i

ukazuje mu, jaka jest jego godność i najwyższe powołanie¹¹.

Wiara jako cnota jest odpowiedzią człowieka na Boże Objawienie, osobistym przyłgnięciem do Boga w Chrystusie, motywowanym Jego słowami i dokonywanymi przez Niego uczynkami. Wiarygodność Objawienia opiera się przede wszystkim na wiarygodności osoby Jezusa Chrystusa, na całym Jego życiu. Jego pozycja pośrednika, pełni i fundamentu wiarygodności Objawienia, odróżniają osobę Jezusa Chrystusa od każdego innego założyciela jakiejś religii, który nie domaga się od swoich wyznawców, żeby wierzyli w niego ani nie pretenduje do bycia pełnią i realizacją tego, co Bóg chce objawić, lecz tylko przedstawia się jako pośrednik mający sprawić, aby ludzie poznali takie objawienie.

4. Przekazywanie Objawienia Bożego

Objawienie Boże jest zawarte w Piśmie Świętym i w Tradycji, które stanowią jedyny depozyt, w którym jest strzeżone Słowo Boże¹². Pismo Święte i Tradycja są współzależne: Tradycja przekazuje i interpretuje Pismo, natomiast Pismo z kolei weryfikuje i potwierdza, do jakiego stopnia żyje się w Tradycji¹³ (por. *Katechizm*, 80-82).

Tradycja, oparta na nauczaniu apostoelskim, potwierdza i przekazuje w żywy i dynamiczny sposób to, co Pismo Święte zgromadziło przy pomocy utrwalonego tekstu.

„Tradycja ta, wywodząca się od Apostołów, rozwija się w Kościele pod opieką Ducha Świętego. Wzrasta bowiem zrozumienie tak rzeczy, jak słów przekazanych, już to dzięki kontemplacji oraz dociekaniu wiernych, którzy je rozważają w

sercu swoim, już też dzięki głębokiemu, doświadczalnemu pojmowaniu spraw duchowych, już znowu dzięki nauczaniu tych, którzy wraz z sukcesją biskupią otrzymali niezawodny charyzmat prawdy”14.

Nauczanie Magisterium Kościoła, Ojców Kościoła, modlitwa Liturgii, wspólne poczucie wiernych, którzy żyją w łasce Bożej, a także codzienna rzeczywistość jak wychowanie w wierze przekazywanej przez rodziców swoim dzieciom albo chrześcijańskie apostołstwo przyczyniają się do przekazywania Bożego Objawienia. Rzeczywiście to, co zostało przyjęte przez apostołów i przekazane ich następcom, biskupom, obejmuje „wszystko to, co przyczynia się do prowadzenia świętego życia przez Lud Boży i pomnożenia w nim wiary. I tak Kościół w swej nauce, w swym życiu i kulcie uwiecznia i przekazuje wszystkim pokoleniom to wszystko,

czym on jest, i to wszystko, w co wierzy”¹⁵. Należy odróżniać wielką Tradycję apostolską od rozmaitych tradycji teologicznych, liturgicznych, dyscyplinarnych i innych, których wartość może być ograniczona, a nawet tymczasowa (por. *Katechizm*, 83).

Wspólna rzeczywistość Bożego Objawienia jako prawdy i jako życia pociąga za sobą fakt, że przedmiotem przekazywania nie jest tylko nauczanie, ale również styl życia – doktryna i przykład są nierozłączne. Tym, co się przekazuje, jest w rzeczywistości żywe doświadczenie, doświadczenie spotkania zmartwychwstałego Chrystusa i to, co to zdarzenie oznaczało i nadal oznacza dla życia każdego człowieka. Z tej przyczyny, mówiąc o przekazywaniu Objawienia, Kościół mówi o *fides et mores*, wierze i obyczajach, doktrynie i zachowaniu.

5. Magisterium Kościoła, autorytatywny strażnik i interpretator Objawienia

„Zadanie zaś autentycznej interpretacji Słowa Bożego, spisane czy przekazane przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa”¹⁶, to znaczy, biskupom w łączności z następcą Piotra, biskupem Rzymu. To zadanie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła jest służbą Słowu Bożemu i ma za cel zbawienie dusz. W związku z tym „Urząd ten Nauczycielski nie jest ponad Słowem Bożym, lecz jemu służy, nauczając tylko tego, co zostało przekazane. Z rozkazu Bożego i przy pomocy Ducha Świętego słucha on pobożnie Słowa Bożego, święcie go strzeże i wiernie wyjaśnia. I wszystko, co podaje do wierzenia jako objawione przez Boga, czerpie z

tego jednego depozytu wiary”17.
Nauczanie Magisterium Kościoła stanowi najważniejsze miejsce, gdzie zawarta jest Tradycja apostolska. W stosunku do tej Tradycji Magisterium jest jakby jej wymiarem sakramentalnym.

Pismo Święte, Święta Tradycja i Urząd Nauczycielski Kościoła stanowią w związku z tym pewną jedność, w taki sposób, że żadna z tych rzeczywistości nie może istnieć bez pozostałych18. Fundamentem tej jedności jest Duch Święty, Autor Pisma, główny bohater żywej Tradycji Kościoła, przewodnik Magisterium, któremu asystuje swoimi charyzmatami. W swoim początku kościoły protestanckiej reformacji chciały iść za zasadą *sola Scriptura* pozostawiając interpretację Pisma Świętego do indywidualnego uznania wiernych. Taka postawa dała początek wielkiemu rozproszeniu denominacji

protestanckich i okazała się trudna do utrzymania, ponieważ każdy tekst wymaga pewnego kontekstu, a konkretnie Tradycji, w której łonie zrodził się, powinien być odczytywany i interpretowany. Również fundamentalizm oddziela Pismo od Tradycji i Magisterium Kościoła, poszukując błędnie utrzymania jedności interpretacji przez wyłączne trzymanie się dosłownego sensu (por. *Katechizm*, 108).

Nauczając treści objawionego depozytu Kościół jest podmiotem nieomyłności *in docendo*, opartej na obietnicach Jezusa Chrystusa w odniesieniu do jego bezbłędności, to znaczy, że będzie realizować bezbłędnie powierzoną mu misję zbawienia (por. Mt 16, 18; Mt 28, 18-20, J 14,17.26). To nieomyłne nauczanie jest sprawowane: a) kiedy biskupi gromadzą się na soborze powszechnym w jedności z następcą

Piotra, głową Kolegium Apostołów; b) kiedy Biskup Rzymu ogłasza jakąś prawdę *ex cathedra* albo używając takiej treści w wypowiedziach i używając takiego rodzaju dokumentu, które wprost odnoszą się do jego powszechnego mandatu Piotrowego, ogłasza szczególną naukę, którą uważa za konieczną dla dobra ludu Bożego; c) kiedy biskupi Kościoła w jedności z następcą Piotra są jednomyślni głosząc tę samą doktrynę i naukę, choćby nie znajdowali się zgromadzeni w tym samym miejscu. Chociaż przepowiadanie biskupa, który głosi indywidualnie jaką szczególną naukę, nie cieszy się charyzmatem nieomyślności, wierni są również zobowiązani do pełnego szacunku posłuszeństwa, tak samo jak powinni przestrzegać nauk pochodzących od Kolegium Biskupów albo Biskupa Rzymu, choćby nie były ogłoszone w sposób ostateczny i niepodlegający zmianom¹⁹.

6. Niezmiennność depozytu

Objawienia

Nauczanie dogmatyczne Kościoła (*dogma* oznacza ‘doktryna, nauka’) jest obecne od pierwszych wieków. Główne treści przepowiadania apostolskiego zostały zapisane, dając początek wyznaniom wiary wymaganych od tych wszystkich, którzy przyjmowali chrzest i przyczyniając się w ten sposób do zdefiniowania tożsamości wiary chrześcijańskiej. Dogmaty rosną w liczbę wraz z historycznym rozwojem Kościoła nie dlatego, żeby zmieniała się albo rozszerzała doktryna, to, w co trzeba wierzyć, tylko dlatego że często istnieje konieczność objaśnienia jakiegoś błędu albo pomocy ludowi Bożemu w wierze stosownymi pogłębieniami poprzez zdefiniowanie aspektów w wyraźny i precyzyjny sposób. Kiedy Magisterium Kościoła proponuje nowy dogmat, nie stwarza niczego

nowego, tylko wyjaśnia to, co jest już zawarte w objawionym depozycie.

„Urząd Nauczycielski Kościoła w pełni angażuje władzę otrzymaną od Chrystusa, gdy definiuje dogmaty, to znaczy, gdy w formie zobowiązującej lud chrześcijański do nieodwołalnego przyłgnięcia przez wiarę przedkłada prawdy zawarte w Objawieniu Bożym lub kiedy proponuje w sposób definitywny prawdy mające z nim konieczny związek” (*Katechizm*, 88).

Dogmatyczne nauczanie Kościoła, jak na przykład artykuły *Credo*, jest niezmiennie, dlatego że zawiera treść Objawienia otrzymanego od Boga a nie uczynionego przez ludzi.

Niemniej jednak, dogmaty przyjęły i przyjmują jednolity rozwój czy to dlatego że poznanie wiary ulega pogłębieniu w miarę upływu czasu, czy też dlatego że w różnych kulturach i epokach powstają nowe problemy, na które Urząd

Nauczycielski Kościoła powinien dostarczać odpowiedzi zgodnych ze Słowem Bożym, objaśniając to, co jest w nim zawarte w ukryciu²⁰.

Wierność i rozwój, prawda i historia to nie skonfliktowane rzeczywistości w stosunku do Objawienia²¹. Jezus Chrystus, będąc Prawdą nie stworzoną, jest również centrum i wypełnieniem historii. Duch Święty, Autor depozytu Objawienia jest gwarantem jego wierności, a także Tym, który każe zgłębiać jego sens w ramach historii, prowadząc „do całej prawdy” (J 16, 13). „Chociaż jednak Objawienie zostało już zakończone, to nie jest jeszcze całkowicie wyjaśnione; zadaniem wiary chrześcijańskiej w ciągu wieków jest stopniowe wnikanie w jego znaczenie” (por. *Katechizm*, 66).

Czynniki rozwoju dogmatu są takie same jak te, które sprawiają, że rozwija się żywa Tradycja Kościoła:

przepowiadanie biskupów, studia wiernych, modlitwa i rozważanie Słowa Bożego, doświadczenie spraw duchowych, przykład Świętych. Często Magisterium gromadzi sprawy, które poprzednio były studiowane przez teologów, w które wierzyli wierni, które głosili i którymi żyli Święci i naucza ich w autorytatywny sposób.

Giuseppe Tanzella-Nitti

Podstawowa bibliografia

- *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 50-133.
- II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 1-20.
- Jan Paweł II, encyklika *Fides et ratio*, 14 IX 1998, 7-15.

1 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 2.

2 Por. II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 3; Jan Paweł II, encyklika *Fides et ratio*, 14 IX 1998, 19.

3 Por. I Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Filius*, 24 IV 1870, DH 3004.

4 Por. II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 2-4; dekret *Ad gentes divinitus*, 2-4.

5 Por. II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 2.

6 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 11.

7 Ibidem.

8 Można znaleźć interesujące elementy dla prawidłowej interpretacji takiej relacji do nauk przyrodniczych u Leona XIII

(encyklika *Providentissimus Deus*, 18 XI 1893); Benedykta XV (encyklika *Spiritus Paraclitus*, 15 IX 1920) i Piusa XII (encyklika *Humani Generis*, 12 VII 1950).

9 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 3.

10 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 4.

11 Por. II Sobór Watykański, konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, 22.

12 „Darujcie mi uporczywe naleganie, prawd wiary i moralności nie ustala się większością głosów: stanowią depozyt wiary — *depositum fidei* — oddany przez Chrystusa wszystkim wiernym i powierzony w swoim wykładzie i miarodajnej nauce, Nauczycielskiej Władzy Kościoła”, Św. Josemaría Escrivá, homilia *Nadprzyrodzony cel Kościoła*, w: *Kochać Kościół*, 15.

13 Por. II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 9.

14 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 8.

15 Ibidem. Por. Sobór Trydencki, dekret *Sacrosancta*, 8 IV 1546, DH 1501.

16 II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, 10.

17 Ibidem.

18 Por. ibidem.

19 Por. II Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 25; I Sobór Watykański, konstytucja dogmatyczna *Pastor æternus*, 18 VII 1870, DH 3074.

20 „Niechże więc wzrasta i olbrzymie nawet postępy czyni zrozumienie, wiedza, mądrość tak w każdym z osobna, jak u ogółu, tak w jednostce,

jak w całym Kościele, według poziomu lat i wieków, ale konieczne w swojej jakości, to jest w obrębie tego samego dogmatu, w tym samym duchu, w tym samym znaczeniu”, Św. Wincenty z Lerynu, *Commonitorium*, 23 (Ojciec Kościoła Święty Wincenty z Lerynu, *W obronie wiary katolickiej przeciw bezbożnym nowościom wszystkich odszczepieńców. Commonitorium*, wydawnictwo ANTYK Marcin Dybowski, Warszawa 1998).

21 Por. Jan Paweł II, encyklika *Fides et ratio*, 11-12, 87.